

Agnieszka Gołda

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: agnieszka.golda@us.edu.pl

[**Setna rocznica urodzin Karola Estreichera w polskich publikacjach z lat 1927–1928**

DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/0860-7435.24.02>

Abstrakt: W artykule przedstawiono zarys obchodów setnej rocznicy urodzin Karola Estreichera, które przypadły w 1927 roku. Przeanalizowano naukowe i popularne teksty pióra polskich bibliologów, publicystów i dziennikarzy, które ukazały się na łamach czasopism w latach 1927–1928 oraz nieliczne publikacje książkowe, których autorami byli badacze spuścizny bibliografa okresu międzywojennego – Jan Muszkowski i Ksawery Świerkowski. Większość scharakteryzowanych tekstów miało na celu popularyzację postaci Estreichera w społeczeństwie, znacznie rzadziej powstawały opracowania naukowe, jak np. przyczynki, których zadaniem było ujawnianie wątków z życia i osiągnięć bibliografa.

Słowa kluczowe: Estreicher Karol, bibliografia, dwudziestolecie międzywojenne, historia bibliografii, jubileusz

[**Wstęp – uroczystości rocznicowe**

Pod koniec roku 1927 przypadła setna rocznica urodzin Karola Estreichera (1827–1908), najwybitniejszego bibliografa epoki poprzedzającej dwudziestolecie międzywojenne. Z tej okazji zorganizowano skromne (Gubrynowicz, 1928, s. 55), za to obfitujące w publikacje, obchody okolicznościowe.

Agnieszka Gołda

Nie urządzono wielkich uroczystości, a jedynie w ramach działalności towarzystw, przede wszystkim bibliofilskich i bibliotekarskich, odbyły się akademie i odczyty.

W Krakowie przygotowały je komisja literacka Polskiej Akademii Umiejętności oraz 17 listopada Towarzystwo Miłośników Książki, a przemowę wygłosił dyrektor Biblioteki Polskiej Akademii Umiejętności Władysław Baran (1882–1930)¹. Dokładnie w stulecie urodzin K. Estreichera, czyli 22 listopada, Krakowskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich zorganizowało posiedzenie. Wówczas to Wanda Konczyńska (1876–1939) przedstawiła *Garść wspomnień o twórcy Bibliografii Polskiej w stuletnią rocznicę jego urodzin*².

W Warszawie uroczystości odbyły się 26 listopada w gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej. Głos zabrali ks. rektor Antoni Szlagowski (1864–1956) i naczelnik Wydziału Bibliotek Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Stefan Demby (1862–1939). Ten drugi, autor *Zagajenia*, mówił o tradycji Biblioteki Uniwersyteckiej, wypływającej z zadań obowiązujących wcześniej w Bibliotece Szkoły Głównej, miejscu pracy Karola Estreichera. Następnie głos zabrał historyk literatury i archiwista Stanisław Ptaszycki (1853–1933), dzieląc się refleksjami w wystąpieniu pt. *Ze wspomnień osobistych o Karolu Estreicherze*³. Jan Muszkowski (1882–1953) natomiast zreferował wygłaszany wcześniej już odczyt *O stanowisko Karola Estreichera w dziejach badań literackich*⁴, a kolejny prelegent, Ksawery Świerkowski (1897–1979), zaprezentował *Niektóre szczegóły z życiorysu Karola Estreichera (Program uroczystości obchodu, [1927]; W.D., 1928, s. 87)*.

Na obydwu jubileuszach – krakowskim i warszawskim – pojawili się członkowie rodziny bibliografa⁵, a także wychowankowie kursu bibliografii prowadzonego przez Estreichera, jak np. Adam Antoni Kryński (1844–1932) oraz absolwenci Szkoły Głównej – profesorowie Jan Niecisław Baudouin de Courtenay (1845–1929) i Samuel Dickstein (1851–1939). W Warszawie urządzono ponadto wystawę, nad którą pieczę sprawował Ksawery Świerkowski. Można było na niej obejrzyć pamiątki związane z warszawskim okresem pracy i życia Estreichera: portrety, popiersie, medale, ordery, fotografie, autografy i karty katalogowe Biblioteki Szkoły Głównej, wypisane własno-

¹ Referat ten stał się podstawą do przygotowania tekstu przez Ludwika Tomanka ([Tomanek], 1927, s. 2).

² Autorka ta, już wcześniej, bo w okolicach 1922 roku, omówiła działalność organizatorską Estreichera w Bibliotece Jagiellońskiej (Konczyńska, [post. 1922]), s. 13–16).

³ Wspomnienia St. Ptaszyckiego zostały opublikowane w postaci niewielkiego artykułu w 1927 roku w „Epoce” (1927, s. 4–5). W tekście podzielił się swoimi spostrzeżeniami ze znajomości z Estreicherem z lat 1881–1906.

⁴ Wygłosił go wcześniej, 17 listopada, w Towarzystwie Bibliofilów Polskich.

⁵ W Warszawie była to córka, Zofia Rosnerowa (1867–1950).

ręcznie przez bibliografa. Wystawiono prócz tego książki z ekslibrisami z jego kolekcji, dokumenty archiwalne, np. kopię dyplomu doktorskiego czy oryginalną nominację na podbibliotekarza Biblioteki Szkoły Głównej, a także opublikowane spisy bibliograficzne i prace z zakresu dziejów teatru⁶ (*Program uroczystości obchodu*, [1927]; Grycz, 1928, s. 325; [Grycz] & A.Ś., 1928, s. 23–24).

W styczniu 1928 roku skromniejsze obchody zorganizowały Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie i Lwowskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich. Władysław Tadeusz Wisłocki (1887–1941) mówił wtedy o *Karolu Estreicherze, człowieku i dziele*. W Wilnie natomiast Stefan Rygiel (1887–1945) dał 9 stycznia odczyt o Estreicherze w Polskim Radio (Grycz, 1928, s. 325; [Grycz] & A.Ś., 1928, s. 23–24).

Pokłosiem jubileuszu setnej rocznicy urodzin Karola Estreichera był jednak przede wszystkim zestaw publikacji. To one są przedmiotem niniejszego opracowania, którego celem jest przybliżenie treści materiałów i grona ich autorów. Starano się również, co istotne w związku z przypadającą w tym roku 190. rocznicą urodzin bibliografa, stworzyć zarys syntezy tego materiału źródłowego, ukazując poziom zainteresowania osobą Estreichera w okresie rocznicowym, gdy dopiero rodziła się polska historiografia bibliografii (por. np. Korpała, 1969, s. 318–323).

Przed jubileuszem setnych urodzin bibliografa dorobek publikacyjny mu poświęcony nie był imponujący. Pierwsze omówienia zaczęły wprawdzie powstawać stosunkowo wcześniej, bo już w połowie wieku XIX, gdy rozpoczynał swoją pracę zawodową, lecz były to najczęściej wzmianki dotyczące np. jego odczytów, a po ukazaniu się *Bibliografii polskiej* przeglądy bibliografii pojawiające się na łamach niemieckich („Neuer Anzeiger für Bibliographie und Bibliothekswissenschaft”) i polskich periodyków (np. „Biesiada Literacka”). Zainteresowanie Estreicherem zwiększało się w okresach szczególnych: gdy wybito medal na cześć bibliografa w 1899 roku⁷, po ustąpieniu ze stanowiska dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej w 1905 roku⁸ oraz po śmierci w 1908 roku⁹. Według Jana Muszkowskiego brakowało jednak rzetelnych studiów

⁶ Ekspozyty pochodziły z Archiwum Oświecenia Publicznego, Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, Biblioteki Publicznej, Biblioteki Przeździeckich, Biblioteki Uniwersyteckiej, ze zbiorów własnych S. Dembego, Zygmunta Łazarskiego (1885–1943), K. Świerkowskiego i Z. Rosnerowej (*Program uroczystości obchodu*, [1927]).

⁷ Ukazały się wzmianki o jego życiu i osiągnięciach np. w „Biesiadzie Literackiej”, „Dzienniku Polskim”, „Kłosach”, „Świecie”, „Tygodniku Ilustrowanym”.

⁸ Teksty na łamach „Zasnu”, „Gazety Lwowskiej”, „Głosu Narodu”, „Kuriera Warszawskiego”, „Słowa”.

⁹ Opublikowano wówczas 20 nekrologów i wspomnień, m.in. w „Bibliotece Warszawskiej”, „Krytyce”, „Kwartalniku Historycznym”, „Pamiętniku Literackim”, „Przeglądzie Biblio-

poświęconych bibliografowi: „Niewdzięczną, widać, jest panią bibliografia, skoro jednemu z najznakomitszych i najplodniejszych swych pracowników złożyła tylko, obfity wprawdzie, lecz suchy wieniec pozycji, nieozdobiony żywymi kwiatami myśli i syntezy badawczej” (1927b, s. 9). Sam J. Muszkowski sporządził i ocenił stan badań różnego rodzaju źródeł, w tym opracowań, hasel encyklopedycznych i wzmianek prasowych z wieku XIX i początków XX na temat K. Estreichera. Dowiódł on prawdziwości zacytowanych słów, a powstałym omówieniom zarzucił m.in. ogólnikowość, banalność i szablonowość sądów na temat niedocenianego bibliografa.

Wartościowsze publikacje związane z Karolem Estreicherem powstały tuż przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę, a także w okresie II Rzeczypospolitej. Należy do nich zaliczyć *Katedrę bibliografii w Szkole Głównej Warszawskiej. Referat wygłoszony na posiedzeniu Związku Bibliotekarzy Polskich w dniu 17 lutego 1918 r.* Jana Muszkowskiego (1918), a także fragmenty dotyczące dzieła Estreichera w pracach Mieczysława Rulikowskiego (1881–1951) (1916), Stanisława Ptaszyckiego (1921), Wandy Konczyńskiej (1923) i Stefana Vrtel-Wierczyńskiego (1886–1963) (1923).

Dużą grupę publikacji poświęconych sylwetce bibliografa wydano jednak w roku setnej rocznicy urodzin i tuż potem, kiedy łącznie wyszło 21 tekstów¹⁰ nawiązujących do dokonań bibliografa. Na użytek artykułu podzielono je na dwie grupy – naukowe oraz popularne. Planów na uczczenie pamięci Estreichera było jednak więcej. Za właściwe uznano wówczas zebranie bibliografii jego prac, co uczynił w 1928 roku Ksawery Świerkowski. Nieodzowne było ponadto przygotowanie monografii, w której należało ukazać osobowość bibliografa, bibliotekarza, miłośnika teatru i tłumacza. W perspektywach znalazło się też wydanie rękopiśmiennej spuścizny Estreichera. Tego typu prace, poza spisem bibliograficznym, nie powstały jednak w dwudziestoleciu. Stworzono za to cykl przyczynków, które wyszły spod pióra m.in. bibliologów i bibliotekoznawców, takich jak Józef Grycz (1890–1954), Jan Muszkowski, Ksawery Świerkowski i Stefan Vrtel-Wierczyński. Rocznicę uczczono także w miesięczniku „Silva Rerum” tekstami samego Karola Estreichera, jego syna Stanisława (1869–1939), Józefa Korpaly (1905–1989) i Ksawerego Świerkowskiego¹¹.

tecznym”. Zdaniem K. Świerkowskiego te artykuły okolicznościowe nie miały większej wartości (1927c).

¹⁰ Łącznie K. Świerkowski zanotował 101 publikacji poświęconych K. Estreicherowi, które ukazały się do roku jubileuszu (1928a).

¹¹ *Autobiografia wierszem* K. Estreichera, którą z rękopisu wydał K. Świerkowski (Estreicher, K., 1927, s. 145–147); wspomnienia S. Estreichera: *Jak mój ojciec pracował nad „Bibliografią”* (1927, s. 147–151); J. Korpaly *Bibliografia polska przed Karolem Estreicherem* (1927, s. 151–155). W *Pokłosiu* zeszytu zamieszczono natomiast krótkie, ale wartościowe wzmianki K. Świerkowskiego pt. *Karol Estreicher a cenzura rosyjska* (1927d, s. 156–157), *Drukowana dedykacja do*

Opracowania i przyczynki naukowe

Do pierwszej grupy analizowanych tekstów jubileuszowych należy zaliczyć wskazany już wcześniej, wygłoszony przez Jana Muszkowskiego referat, który ukazał się w postaci broszury zatytułowanej *O stanowisko Karola Estreichera w dziejach badań literackich* (1927b)¹². Jego celem było z jednej strony opracowanie szczegółowego życiorysu Estreichera, a z drugiej, co ważniejsze, ujawnienie rozwoju zainteresowań literackich bibliografa. Badacz trafnie stwierdził, że Estreicher zaczął poszukiwania właściwej metody w badaniach literackich po skonstatowaniu, że takowa nie istnieje. Tak narodziły się jego zainteresowania bibliograficzne. To właśnie one umożliwiły nie tylko jemu, ale też wielu pracownikom naukowym, rozpoczęcie metodycznie prowadzonych badań zabytków literatury i piśmiennictwa. Postawa Estreichera była – według Muszkowskiego – bliższa stanowisku bibliografa niż badacza literatury. Wskazywało na to dążenie do zebrania kompletu materiałów, silniejsze niż skłonność do jego oceny i wyboru. Opracowanie Muszkowskiego, choć niewielkie objętościowo, było ważnym głosem nauki dwudziestolecia międzywojennego, oceniającym wartość prac Estreichera jako prekursora metody bibliograficznej w badaniach literackich.

W międzywojniu starano się ukazać źródła „postawy bibliograficznej” Estreichera i przyjętej przez niego metody badawczej, odmiennej od wcześniej znanych. Znajomość tej metody była nieodzowna, bo jak przypomniał Jan Muszkowski, „Od czasu powstania *Bibliografii Polskiej* nie można już pisać historii literatury, czy nawet przygodnego artykułu, bez znajomości całkowitej produkcji autora, działu, epoki, narodu, zależnie od przedmiotu pracy” (1927b, s. 25). O samej metodzie stosowanej przez ojca wspominał Stanisław Estreicher, zwracając uwagę na rolę takich szczegółów, jak system odsyłaczy czy krytyczna analiza zebranych opisów źródeł, wpływających na wartość zarejestrowanego piśmiennictwa (1927, s. 148). Muszkowski podjął ten temat jeszcze dwukrotnie. Najpierw, w związku z jubileuszem, wygłosił tekst promujący sylwetkę bibliografa podczas VI Congrès International des Sciences Historiques w Oslo w 1928 roku pt. *Karol Estreicher (1827–1908) et la „Bibliographie Polonaise”*, w którym krótko opisał kompozycję bibliografii (1930). W 1929 roku omówił natomiast *Konsekwencje „Bibliografii Polskiej” Karola Estreichera*, skupiając się na zaprezentowaniu metod stosowanych przez bibliografa, doceniając zastosowany układ, a przede wszystkim przypisanie bi-

„*Bibliografii polskiej*” Karola Estreichera (1927a, s. 157) i *Kłopoty z pisownią nazwiska Karola Estreichera* (1927e, s. 157–158).

¹² Doczekała się ona recenzji (Gubrynowicz, 1928, s. 55; [Ettinger], 1928, s. 3).

bliografii celów statystycznych (Muszkowski, 1929)¹³. Niewątpliwy był też wpływ Muszkowskiego na autorów poradnika *Bibliografia polska Karola Estreichera. Przewodnik dla pracowników naukowych i studiujących* (Warszawa 1936), który co prawda ukazał się dopiero osiem lat po obchodach jubileuszu, ale warto tu o nim wspomnieć. Tadeusz Kalicki (1908–1987) i Aniela Mikucka (1904–1950) w ramach seminarium bibliograficznego, prowadzonego pod opieką Jana Muszkowskiego w Wolnej Wszechnicy Polskiej¹⁴, przygotowali charakterystykę metod użytych przez Karola Estreichera. Przedstawili kryteria doboru materiałów, w tym *polonicum*, budowę, zasięgi chronologiczne, układy, odsyłacze, tematy Estreicherowskie, rodzaje opisów bibliograficznych, a także zasady szeregowania. Omówili dzieje edycji, które uzupełnili chronologicznym wykazem bibliografii Estreichera oraz tablicami¹⁵. Przed II wojną światową nie powstało równie szczegółowe opracowanie z zakresu metodyki bibliografii jednego autora.

Drugim badaczem spuścizny bibliograficznej Estreichera był bibliolog, bibliofil i bibliograf, Ksawery Świerkowski, który zestawił wspomnianą wcześniej podmiotowo-przedmiotową bibliografię utworów Estreichera i piśmiennictwa o nim, dążąc w obydwu częściach do kompletności. *Karol Estreicher. Bibliografia prac jego i literatury o nim* (1928a) była bez wątpienia najważniejszym materiałem jubileuszowym, jaki zdołano przygotować w hołdzie Estreicherowi¹⁶. W chronologicznie uporządkowanym spisie znalazły się opisy źródeł odszukanych w bibliotekach, archiwach, w tym prywatnych, które poprzedzono wstępem, obejmującym życiorys zawodowy bibliografa (Świerkowski, 1928a, s. IX–XVIII). Część podmiotowa bibliografii, za lata 1853–1928, objęła, łącznie z uzupełnieniami, 718 pozycji, a część przedmiotowa z lat 1851–1928 – 122 opisy. Wykaz ten stanowi do dziś ważne źródło informacji o bibliografii i jego publikacjach.

¹³ Większość tekstu dotyczyła jednak współczesnej Muszkowskiemu bibliografii narodowej.

¹⁴ Publikacja była wynikiem ćwiczeń prowadzonych na seminarium J. Muszkowskiego. A. Mikucka była absolwentką studiów bibliotekarskich Wolnej Wszechnicy Polskiej, a od 1935 roku asystentką zajęć prowadzonych tam przez J. Muszkowskiego (Lepalczyk, 1974, s. 96).

¹⁵ Były to tablice: układu alfabetycznego, która objęła zestawienie treści tomów, ponadto układu chronologicznego, liter alfabetu, chronologiczna do całej bibliografii i poszczególnych tomów wchodzących w skład dzieła.

¹⁶ Recenzował ją S. Vrtel-Wierczyński (1928). Opiniodawca doceniając trud Świerkowskiego zarzucił mu jednak brak zgrupowania równoległego materiału w układzie rzeczowo-alfabetycznym, dzięki któremu można było zbadać aktywność Estreichera w wielu uprawianych przez niego dziedzinach. Zabrakło również informacji o rękopiśmiennej spuściznie zmarłego bibliografa. Do części przedmiotowej opiniodawca dodał kilka opisów opuszczonych przez autora spisu.

Kilkakrotnie w okresie dwudziestolecia międzywojennego odniesiono się do krótkiego okresu, kiedy to Karol Estreicher podjął się nauczania bibliografii w Szkole Głównej w Warszawie (1865–1868). Był to ostatni w polskiej katedrze wieku XIX wykładowca bibliografii, a właściwie bibliologii. Nie zajęto się co prawda analizami treści wykładów, przypomniano za to dzieje katedry. Jako pierwszy sprawę tę naświetlił Jan Muszkowski w 1918 roku (1918). Celem jego opracowania było zaprezentowanie losów katedr bibliografii w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Szkoły Głównej. Opracowując ten przyczynek wykorzystał bogate materiały archiwalne, ustawy, protokoły, zarządzenia, akta osobowe, dzięki którym odtworzył losy zatrudnienia bibliografa, podjęcia przez niego obowiązków dydaktycznych i samej katedry. Nie miał natomiast dostępu do źródeł, które w związku z omawianym tu jubileuszem, uwzględnił Świerkowski, często jednak odwołując się do tekstu Muszkowskiego ([Świerkowski], 1928b). W „Przeglądzie Bibliotecznym” z 1928 roku wydrukowano memoriał Karola Estreichera w sprawie obrony katedry bibliografii w Warszawie. W niewielkim, ale wartościowym pod względem dokumentacyjnym, przyczynku, Świerkowski zaprezentował dzieje memoriału. Wskazał wówczas, że dążąc do zreorganizowania Szkoły Głównej na Uniwersytet Warszawski, pominięto w jego planowanej strukturze katedrę bibliografii, którą miał prowadzić nieobecny w dniu 6 listopada 1864 roku na posiedzeniu Rady Wydziałowej, Karol Estreicher. Wtedy to odczytano datowany na 3 listopada list rektora Józefa Mianowskiego (1804–1879), w którym nie pojawiły się informacje na temat katedry bibliografii. Estreicherowi udało się przedstawić swoje stanowisko w tej sprawie dopiero 20 lub 23 grudnia, a oryginał tego dokumentu znalazł się przypadkowo w autografach zakupionych przez Stefana Dembego. Tym sposobem można go było przedrukować w całości i poznać podstawy wykładanej przez Estreichera wiedzy bibliograficznej, na którą składały się glossografia, bibliografika, ksylografia i historia drukarstwa, introligatorstwo, bibliotekarstwo, systematologia i sztuka księgarska¹⁷.

W dwudziestoleciu międzywojennym nie udało się przygotować szczegółowej biografii Estreichera, ale sporo szczegółów przytoczył dwukrotnie w 1927 roku Stefan Pomarański (1893–1944) – w artykule wydrukowanym

¹⁷ Muszkowski także opisał krótko zawartość wykładów (1918, s. 21–25). Do dziejów katedry bibliografii nawiązał w 1939 roku Stanisław Lam (1891–1965), który zanalizował *List – dokument (Karol Estreicher do K. Wilda)* (1939). Odnaleziony w 1938 roku list został skierowany do księgarza lwowskiego Karola Wilda (1824–1885) w dwa miesiące po opuszczeniu przez bibliografa Warszawy. W datowanym na 13 stycznia 1869 roku liście wskazane zostały powody opuszczenia stanowiska profesorskiego w Szkole Głównej, inne niż wcześniej podawał J. Muszkowski. Według Muszkowskiego przyczyną wyjazdu był zakaz drukowania w Warszawie *Bibliografii polskiej* (1918, s. 32), a zdaniem Lama to patriotyczne usposobienie zmusiło bibliografa do opuszczenia zrusyfikowanego uniwersytetu.

w „Głosie Prawdy. Organie Radykalizmu Polskiego. Tygodniku” (1927a) i trzyczęściowym cyklu w „Gazecie Lwowskiej” (1927b; 1927c; 1927d). W tekstach znaleźć można interesujące dane biograficzne dotyczące pochodzenia rodziny Estreichera (por. też Świerkowski, 1927e, s. 157–158), jego edukacji gimnazjalnej i uniwersyteckiej. Podobnie jak Muszkowski (1927a), Pomarański dokonał niewielkich analiz debiutanckich prac naukowych bibliografa (1927a; 1927c). Właśnie w tym pierwszym okresie „autorskim” upatrywał trwałych zainteresowań Estreichera teatrem w Polsce. Następnie podzielił życiorys bibliografa na kilka okresów. We Lwowie Estreicher spełniał się jako literat, biograf Adama Mickiewicza (1798–1855) i dokumentalista publikacji stulecia XIX. W Warszawie, zrywając więzi z sądownictwem, rozpoczął pracę w tworzonej wówczas Szkole Głównej jako podbibliotekarz i wykładowca bibliografii (wtedy też doktoryzował się). Podczas wymagających wysiłku prac porządkowych w Bibliotece Szkoły Głównej – jak podkreślił Pomarański – Estreicher nabawił się problemów zdrowotnych. W Warszawie rozpoczęła się także kariera bibliografa jako dydaktyka wykładającego zgodnie z programem zagadnienia: „Bibliografia, paleografia łacińska ze względu na rękopisma, bibliotekarstwo, ksylografia, historia drukarstwa, o systemach bibliograficznych” (Pomarański, 1927c, s. 3). Okres warszawski skutkował więc, zdaniem biografów, większym zainteresowaniem Estreichera sprawami bibliograficznymi i bibliotekarskimi, które były dominujące również w okresie krakowskim. Po niepowodzeniach związanych z próbą ogłoszenia bibliografii w Warszawie Estreicher przyjął stanowisko dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej i tu udało mu się sfinalizować druk monumentalnego dzieła. Pomarański krótko scharakteryzował działalność publikacyjną Estreichera oraz w kilku zdaniach ocenił osiągnięcia organizacyjne w Bibliotece Jagiellońskiej. W okresie dwudziestolecia przedstawione tu artykuły należały do wartościowszych zarysów biograficznych Estreichera, obok opracowania Muszkowskiego (1927b, s. 16–26) i Świerkowskiego (1928a, s. IX–XVIII), o czym wspomniano.

Uzupełnień danych biograficznych Estreichera można było natomiast poszukiwać w trzech krótkich notkach autorstwa Ksawerego Świerkowskiego. W pierwszej zaprezentował kłopoty Estreichera z cenzurą rosyjską, związane z kilkoma aspektami jego pracy, jak odkrycie i opisanie dwóch nieznanymi utworów Mickiewicza. Obowiązywał ponadto zakaz rozpowszechniania broszur autorstwa Estreichera, borykającego się równocześnie z problemami druku *Bibliografii polskiej*, w której dokonywano wykreśleń konkretnych opisów bibliograficznych (Świerkowski, 1927d, s. 156–157). W innej ze wzmianek Świerkowski zarysował postać Estreichera jako bibliofila, dbającego o odbitki artykułów, które z różnych powodów uważał za ważne. Tym sposobem w zbiorach Stanisława Estreichera można było odnaleźć odbitkę druko-

wanej dedykacji do dziewiątego tomu *Bibliografii polskiej* w pierwszej korekcie spisu (Świerkowski, 1927a, s. 157). W ostatnim z tekstów Świerkowski opisał natomiast niejasności związane z pisownią nazwiska bibliografa i członków jego rodziny (1927e, s. 157–158).

Do tekstów dopełniających dane biograficzne, ale jednocześnie pogłębiających wiedzę o warsztacie pracy Estreichera, należy zaliczyć wydaną w 1928 roku przez Stefana Rygla broszurę pt. *Estreicher a Wilno* (1928)¹⁸. Celem pracy było poszukiwanie wypowiedzi samego Estreichera i jego syna Stanisława, by ustalić relacje łączące *Bibliografię polską* (oraz tzw. „małego Estreichera” za XV i XVI stulecie z 1875 roku) ze źródłami pochodzącymi z Uniwersyteckiej Biblioteki Publicznej. W świetle zgromadzonego przez Rygla materiału¹⁹ wynikało, że Estreicher, zarówno senior, jak i syn, mieli problemy z dotarciem i właściwym wykorzystaniem wileńskich księgozbiorów. Mimo to Estreichera połączyła z Wilnem współpraca z Synodem Ewangelicko-Reformowanym oraz korespondencja z Józefem Bielińskim (1848–1926), bibliofilem i bibliografem, który informował go o rzadkościach bibliograficznych²⁰. Zainteresowanie Estreichera ziemiami Wielkiego Księstwa Litewskiego nie przekładało się – zdaniem autora tekstu – na pozytywny odzew lokalnego środowiska naukowego, literackiego czy bibliofilskiego. Opisane przykłady współpracy uznał za nieliczne. Rygiel w typowy dla druku jubileuszowego sposób starał się zatem ukazać różne aspekty działalności Estreichera, łączące go z regionem, który nie był przecież bliski zawodowo bibliografowi.

¹⁸ Ukazała się staraniem Wileńskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich i została dedykowana I Zjazdowi Bibliotekarzy Polskich. Sam Zjazd, choć odbył się zaledwie rok po zasadniczych obchodach jubileuszu urodzin Estreichera, nie został poświęcony bibliografowi, ale stuleciu powołania we Lwowie Ossolineum.

¹⁹ Było to archiwum wydawcy i księgarza Józefa Zawadzkiego (1781–1838). Przedruki wiadomości, umów i korespondencji m.in. J. Zawadzkiego, Jana Wincentego Bandtkiego (1783–1846), Feliksa Bentkowskiego (1781–1852), Michała Bobrowskiego (1784–1848), Adama Benedykta Jochera (1791–1860), Józefa Ignacego Kraszewskiego (1812–1887), Joachima Lelewela (1786–1861), Hieronima Łabęckiego (1809–1862), Józefa Muczkowskiego (1795–1858), Teodora Narbutta (1784–1864), Ignacego Onacewicza (1780–1845), Edwarda Raczyńskiego (1786–1845), Franciszka Radziszewskiego (1817–1885), Władysława Trębickiego (1806–1861), Józefa Węckiego (zm. ok. 1850), Adama Zawadzkiego (1814–1875) w sprawie drugiej edycji *Historii literatury polskiej* F. Bentkowskiego i *Obrazu bibliograficzno-historycznego* A.B. Jochera ukazały się w *Materiałach do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie* (*Materiały*, 1937, s. 247–296). Przeprowadził też rozmowy z nestorami lokalnego księgarstwa, oglądał zapiski proveniencyjne w katalogach dubletów i akta Uniwersyteckiej Biblioteki Publicznej.

²⁰ W ostatniej części publikacji Rygiel zebrał „parę luźnych szczegółów” dotyczących związków Estreichera z Wilnem, np. Wilnianie na listach prenumeratorów *Bibliografii polskiej*.

Zaprezentowane w tej części artykułu przykłady rocznicowych wypowiedzi poświęconych K. Estreicherowi z jednej strony dowodzą autentycznego zainteresowania jego życiem i pracą, ale z drugiej ukazują jeszcze niewielki, wręcz fragmentaryczny stan opracowania życia i działalności twórcy bibliografii narodowej. W tekstach tych zwracano uwagę na drobne szczegóły jego warsztatu pracy i losów zawodowych, ale zabrakło monograficznego spojrzenia na dorobek i wkład do polskiej nauki. Omówione publikacje wyszły spod pióra uznanych bibliologów, jak Jan Muszkowski, który był jednym z pierwszych wykładowców nauki o książce w Towarzystwie Kursów Naukowych, a potem Wolnej Wszechnicy Polskiej. Był czynnym bibliografem – kontynuatorem dokonań Estreicherowskich, kierującym pracami nad bibliografią polską 1901–1925 w Towarzystwie Naukowym Warszawskim, w którym powołano Komisję Bibliograficzną pod kierunkiem Stefana Dembego. Ksawery Świerkowski, podobnie jak Muszkowski, dał się poznać jako wykładowca bibliografii na kursach zorganizowanych przez Warszawskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich i Dwuletnią Szkołę Pracownic Społecznych z wydziałem bibliotekarskim w Warszawie. Obaj bibliolodzy związali się zawodowo z bibliotekarstwem, Muszkowski z Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie (1915–1920), a następnie, jako dyrektor, z Biblioteką Ordynacji Krasieńskich w Warszawie (1920–1935). Świerkowski natomiast pracował w kilku warszawskich bibliotekach naukowych i fachowych, a gdy powstawały jego teksty poświęcone Estreicherowi, był zatrudniony w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego (1922–1927) i Bibliotece Ordynacji Krasieńskich (1928). Obaj byli też aktywnymi działaczami Związku Bibliotekarzy Polskich, podobnie jak Rygiel, który od 1915 roku kierował biblioteką uniwersytecką w Warszawie²¹, w latach 1924–1929 Uniwersytecką Biblioteką Publiczną w Wilnie i równocześnie, między 1924 a 1932, Biblioteką Państwową im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie. Historykiem w tym gronie autorów był od 1922 roku asystent w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Stefan Pomarański, który swoje życie zawodowe związał jednak z wojskiem i polityką, publikując przy tym wiele prac z zakresu historii i źródłoznawstwa.

Spod pióra tych autorów wyszły artykuły i broszury skierowane do środowiska bibliologicznego, oczekującego wnikliwych analiz i wskazówek biograficznych, które mogły posłużyć do kolejnych badań.

²¹ W 1929 r. wrócił do Warszawy, gdzie ponownie pełnił funkcję dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego.

Jubileuszowe publikacje popularne

Inne cele przyświecały autorom drugiej grupy publikacji, które powstały z okazji setnej rocznicy urodzin Karola Estreicherza. Napisali je dziennikarze i krytycy literaccy oraz bibliolodzy. Były to klasyczne notatki dziennikarskie, przybliżające sylwetkę bibliografa, które miały wypromować jego dorobek w społeczeństwie.

Ludomil Lewenstam (1888–1944) na łamach redagowanego przez siebie „Dnia Polskiego” zamieścił krótką wzmiankę publicystyczną o Estreicherze, nie analizując ani jego życia, ani działalności, zastanawiając się tylko nad tym, dlaczego nazwisko bibliografa nie jest szerzej znane (1927). Wytłumaczenie tego zjawiska dziennikarz znajdował w niepopularnym zajęciu, jakim była bibliografia jak i w tym, że Estreicher nie zabiegał o sukces. W podobnym tonie była utrzymana wiadomość o rodowodzie i działalności bibliograficznej Estreicherza, napisana przez Ludwika Tomanka (1891–1942 lub 1943) do „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” (1927). Zdaniem tego autora Estreicher był „codziennym przyjacielem, nieodłącznym towarzyszem prac, dla wielu [...] vademecum” ([Tomanek], 1927, s. 2). Samą bibliografię nazwał „pierwszym naukowym inwentarzem” polskiego piśmiennictwa, na tyle istotnym, że stanowiła ona pomnik dla swojego twórcy. Ta opinia poprzedziła życiorys bibliografa, w którym wskazane zostały jego zainteresowania teatroznawcze, krytycznoliterackie i literaturoznawcze, przekładające się na bibliograficzne poszukiwania, datowane od lat sześćdziesiątych XIX wieku (por. również Estreicher, S., 1927, s. 149). Tomanek opisał niepokojące go zjawisko, a mianowicie niewielki popyt na dzieła stworzone przez Estreicherza – dwa pierwsze tomy *Bibliografii polskiej* rozeszły się w 72 egzemplarzach spośród 300, a *Teatra w Polsce* (T. 1–3, Kraków 1873–1879) w 6 ze 100 wydanych²². Felieton Tomanka został uzupełniony przypomnieniem zainteresowań teatralnych Estreicherza autorstwa Józefa Flacha (1873–1944), krytyka literackiego i teatralnego, który udowodnił niepoślednią rolę Estreicherza jako członka i referenta krakowskiej komisji teatralnej (1927). W tym samym stylu utrzymany był artykuł używającego kryptonimu J.S. z 1927 r. w „Haśle Łódzkim”²³ (1927). Z tego tekstu czytelnicy mogli się dowiedzieć, że bibliografia Estreicherza, „zawierająca spis i opis wszelkich druków wydanych w Polsce lub za granicą o ile tylko w jakikolwiek sposób, choćby najluźniejszy, łączą się z Polską. Wspaniale to dzieło, którego utrudzony życiem starzec do końca doprowa-

²² Mniej szczegółowo o problemach ze sprzedażą publikacji Estreicherza pisał S. Vrtel-Wierczyński (1927b, s. 3).

²³ Błędnie podano tu tytuł największego dzieła, za które Estreicher miał być zapamiętany przez potomność – *Biblioteka polska* zamiast *Bibliografia polska*.

dzie nie zdołał, jest po prostu rozumowanym inwentarzem oświaty polskiej, pomnikiem wystawionym umysłowości polskiej” (J.S., 1927, s. 10).

Inna była wymowa popularyzujących artykułów Jana Muszkowskiego, Józefa Grycza i Stefana Vrtela-Wierczyńskiego. Ogłoszony w 1927 r. na łamach „Kuriera Warszawskiego” tekst Muszkowskiego (1927a, s. 4) różnił się od wcześniej zaprezentowanych w tej grupie drobiazgowością wywodu. Mimo swobodnej formy, autor zanalizował początki zainteresowań bibliografią u Estreichera, a także jego pierwsze teksty z zakresu historii literatury i teatru, oparte na bogatej literaturze przedmiotu. Podzielił się też swoimi przemyśleniami: „Zrezygnowawszy z aspiracji twórczych na rzecz krytyki literackiej, przekonał się Estreicher wkrótce, że będzie musiał posunąć jeszcze dalej wyrzeczenie się najdroższych sercu zamiłowań. Im bliżej bowiem zaznajamiał się z istniejącym materiałem surowym, na gruncie swych badań bibliograficznych, tym mocniejszego nabierał przekonania, że opracowywanie syntetyczne dziejów literatury polskiej byłoby przedwczesne, bez wykonania prac przygotowawczych o charakterze bibliograficzno-historycznym” (Muszkowski, 1927a, s. 4–5). Estreicher był dla Muszkowskiego propagatorem nie tylko nowych metod badawczych, ale też wiedzy o książkach, odkrywcą wielu starodruków i pracowitym krytykiem teatralnym, który podjął wyzwania badawcze w warunkach nieistniejącej państwowości, by wydobyć z zapomnienia zabytki kultury narodowej. Mimo to, jak podkreślił autor, „*Bibliografia polska* stała się sumieniem historycznoliterackim, jak *Słownik* Lindego – sumieniem językowym” (Muszkowski, 1927a, s. 5). Estreicher pozostawał – nie tylko w jego opinii – bliżej nieznanym twórcą.

Stąd właśnie dążenie Grycza w 1927 i 1928 r. do spopularyzowania sylwetki Karola Estreichera w „Czasie” (1927) i „Przeglądzie Współczesnym” (1928). W pierwszym z tekstów podkreślił doniosłość osiągnięć bibliograficznych Estreichera dla nauki i unikatowość *Bibliografii polskiej* w skali światowej. W tym niewielkim artykule ukazał życiorys Estreichera: edukację, pracę w Szkole Głównej w Warszawie, wykłady bibliografii, kierowanie Biblioteką Jagiellońską, w której zadbał o zasobność kolekcji, co pozwoliło uznać książnicę za centralną bibliotekę narodową. Z pracy Estreichera jako bibliografa Grycz docenił to, że nie ograniczał się do mechanicznego spisania druków, ale umożliwiał dogłębne badanie literatury. Bibliografie stworzone przez Estreichera zapoczątkowały „postęp rzeczywisty” w polskiej nauce, stanowiąc podstawy do jakichkolwiek dalszych dociekań. Stwierdził nawet, że „tą Bibliografią udowodnił przed całym światem, że należy nam się miejsce niepoślednie i samoistne pośród kulturalnych narodów, skoro możemy wykazać się takimi dokumentami pradawnej, swoistej kultury. I bodaj czy nie to właśnie było jednym z najsilniejszych bodźców, pobudzających Estreichera do podję-

cia i dokonania tego dzieła” (Grycz, 1927, s. 2). W drugim z artykułów, tak samo jak Jan Muszkowski i Tadeusz Sterzyński (1896–1962) (1927, s. 770), podkreślił nieznajomość prac bibliografa i osiągnięć organizacyjnych bibliotekarza w społeczeństwie, które nie doceniło tego typu działań, a nawet korzystający z Estreichera „nie wszyscy rozumieją i oceniają oryginalność pomysłu i planu, gigantyczną włożoną w nią pracę i znaczenie tego jedynego w swoim rodzaju dzieła” (Grycz, 1928, s. 323). Józef Grycz zaakcentował walory techniczne bibliografii, takie jak pomysł, plan, konsekwentna realizacja z pominięciem akrybii na rzecz opisu treści dokumentów i wskazania miejsc przechowywania (o konieczności rezygnacji z akrybii pisał też Estreicher, S., 1927, s. 150).

Popularne opracowania ogłosił również Stefan Vrtel-Wierczyński – w „Kurierze Poznańskim” ([Vrtel-]Wierczyński, 1927a) i „Słowie Polskim” (Vrtel-Wierczyński, 1927b), w których uwydatnił przede wszystkim wyjątkowość pracy K. Estreichera oraz jej użyteczność dla badań naukowych. Na uwagę autora, podobnie jak w tekście Grycza, zasługiwał rozległy plan bibliograficzny, ogrom spisane go materiału, oryginalność zastosowanego układu krzyżowego, źródłowość, stanowiącą podstawę nowych monografii wielu dziedzin i tematów. Vrtel-Wierczyński wspominał także o trzech seriach *Bibliografii polskiej*, zagranicznych recenzjach dzieła, zastosowanych rozwiązaniach, jak np. układy, odsyłacze, grupowanie tematów. Doceniając rozmiar prac podjętych przez jedną osobę napisał: „Dzieło jego nierozzerwalnym węzłem połączyło przeszłość z teraźniejszością: jest wiarygodną metryką naszej kultury, przebogatą skarbnicą pamiątek, doskonałym przewodnikiem po rozłogach piśmiennictwa narodowego, które przedtem, jeżeli idzie o dawne zwłaszcza czasy, gubiło się w mrokach legend i niepewności” (Vrtel-Wierczyński, 1927b, s. 3).

Podobnie promował sylwetkę bibliografa Ksawery Świerkowski. Na łamach „Tęczy” w 1927 r. zamieścił, wraz z portretem pędzla Leona Wyczółkowskiego, tekst, w którym dokonał oceny *Bibliografii polskiej*. Była to dla niego praca przydatna dla wszystkich uczonych, dla zainteresowanych ruchem emancypacji kobiet, dla historyków teatru, drukarstwa i czasopiśmiennictwa (Świerkowski, 1927b, s. 3–4).

Co prawda artykuły zamieszczone w czasopismach i dziennikach „nie przyniosły właściwie nic nowego, jednak nacechowane były czcią i wdzięcznością dla autora dzieła, będącego dla każdego pracownika naukowego nieocenionym przewodnikiem poprzez labirynt piśmiennictwa polskiego” (*Setna rocznica urodzin*, 1928, s. 86). Ich autorami byli dziennikarze, jak Ludomił Lewenstam, jeden z założycieli Wyższej Szkoły Dziennikarskiej w Warszawie, redaktor „Dnia Polskiego” i „Wiadomości Ministerstwa Aprowizacji”. Był związany ze środowiskiem bibliologów, choćby przez członkostwo w Towar-

rzystwie Bibliofilów Polskich w Warszawie i autorstwo rozważań bibliofilskich na łamach „Szpargałów”. Środowisko krytyków literatury i publicystów reprezentował Józef Flach, z wykształcenia germanista i polonista, nauczyciel gimnazjalny, redaktor bądź współpracownik m.in. „Biblioteki Warszawskiej”, „Dziennika Petersburskiego”, „Przeglądu Polskiego”, „Przeglądu Powszechnego”, „Światowida”, w których ogłaszał artykuły i recenzje książek oraz przedstawień teatralnych. Ludwik Tomanek, znany w Krakowie dziennikarz, był współpracownikiem koncernu wydającego m.in. „Ilustrowany Kurier Codzienny” i członkiem Syndykatu Dziennikarzy Krakowskich²⁴. Został zapamiętany jako popularyzator osiągnięć Ignacego Łukasiewicza (1822–1882). Tadeusz Sterzyński natomiast związał się z Wolną Wszechnicą Polską jako wykładowca dokumentacji, a specjalizował się w dziedzinie psychologii wojskowej, podejmując pracę w kierownictwie władz wojskowych. W tym gronie znaleźli się też bibliolodzy, poza Janem Muszkowskim i Ksawerym Świerkowskim także Józef Grycz i Stefan Vrtel-Wierczyński. Grycz pracował w okresie międzywojennym m.in. w Bibliotece Jagiellońskiej (1922–1928), kierował Biblioteką Kórnicką (od 1928 r.) i urzędował w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (od 1930 r.) – stąd też bliższe mu były zagadnienia bibliotekarskie i na te elementy pracy Estreichera zwrócił uwagę w swoich tekstach. Zainteresowaniom *stricte* bibliograficznym Estreichera przyjrzał się natomiast najwybitniejszy polski teoretyk bibliografii dwudziestolecia międzywojennego – Stefan Vrtel-Wierczyński.

Zakończenie

Teksty, które powstały z okazji setnej rocznicy urodzin Karola Estreichera zasługują współcześnie na uwagę przede wszystkim dlatego, że ukazały się w ciekawym dla bibliografii okresie. Odbudowujący się kraj potrzebował rzetelnie przygotowanych pomocy naukowych, służących bieżącym potrzebom edukacji i nauki, a z drugiej strony, co wynika z analiz planów bibliograficznych np. Stefana Vrtela-Wierczyńskiego i Jana Muszkowskiego, dążono wówczas do kontynuowania prac podjętych w wieku XIX przez m.in. Karola Estreichera. Doceniano pracę twórcy *Bibliografii polskiej*, jak i Stanisława Estreichera, który udoskonalił metodę bibliograficzną swego ojca. Zainteresowanie sylwetką bibliografa było zatem naturalne. Postać Estreichera była znana w środowisku bibliologów, ale trudno dziś ocenić, jak dobrze. W dwudziestoleciu międzywojennym osiągnięcia bibliograficzne Karola Estreichera

²⁴ Wcześniej był profesorem gimnazjalnym, wydał wspólnie z synem K. Estreichera, Tadeuszem (1871–1952), podręcznik dla młodzieży *Chemia zdobyła świat* (Kraków 1938).

przypomnieli m.in. Karol Badecki (1886–1953), Ludwik Bernacki (1882–1939), Aleksander Birkenmajer (1890–1967), Wiktor Hahn (1871–1959), Zygmunt Mocarski (1894–1941), Kazimierz Piekarski (1893–1944), Edward Poznański (1901–1976), którzy wykorzystywali dzieło bibliografa jako podstawę rozwijanych przez siebie poszukiwań bibliograficznych i badań księgoznawczych. Bibliografia wzbudziła zainteresowanie także literaturoznawców, przykładowo Wilhelma Bruchnalskiego (1859–1938) i Tadeusza Grabowskiego (1871–1960). Tak więc zgodnie z tym, o czym pisali w tekstach jubileuszowych bibliolodzy i publicyści, *Bibliografia polska* stanowiła źródło dociekań naukowych, ułatwiająca długotrwale kwerendy biblioteczne i archiwalne. Żywe były także poglądy Estreichera nie tyle wyrażone w postaci teorii, co praktyki, na metodę i zadania bibliografii narodowej, czego dowodem były przekonania Muszkowskiego oraz zasady przyjęte w „Urzędowym Wykazie Druków” (zakres, zasięgi, kryterium *polonicum*). Vrtel-Wierczyński z kolei postulował opracowanie bibliografii zawartości czasopism, będącej odpowiednikiem *Bibliografii polskiej* Estreichera, która miała obejmować systematycznie ujęte problemy ze wszystkich dziedzin wiedzy.

Mimo tych dowodów pamięci o dziele bibliograficznym Estreichera zarówno z okazji przedstawianej tu rocznicy, jak i później, nie zdołano opracować monografii życia i twórczości bibliografa ani kompletnego rozbioru jego dokonań praktycznych i teoretycznych.

W przybliżonych w artykule tekstach ukazano Karola Estreichera jako tego, który swoją publikacją przyczynił się do rozwoju nauki, ale jednocześnie zaznaczano, że postać ta, mimo rozmaitych pól działań, jak literatura, krytyka literacka, teatroznawstwo, bibliografia i bibliologia, nie była znana społeczeństwu, choć na to bez wątpienia zasługiwała. Teksty jubileuszowe miały zatem charakter popularyzatorski, skierowany do szerszego kręgu odbiorców. Stąd też krótkie zazwyczaj notatki dziennikarskie, felietony czy artykuły pojawiły się w czasopismach takich jak „Czas”, „Dzień Polski”, „Epoka”, „Gazeta Lwowska”, „Głos Prawdy. Organ Radykalizmu Polskiego. Tygodnik”, „Hasło Łódzkie”, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Kurier Poznański”, „Kurier Warszawski”, „Przegląd Współczesny”, „Słowo Polskie” i „Tęcza”. Do wąskiego kręgu odbiorców skierowane były natomiast teksty nie tyle przybliżające postać bibliografa, co mniej znane wątki jego życia i twórczości, które ogłoszono na łamach „Przeglądu Bibliotecznego”, „Przewodnika Bibliograficznego”, „Silva Rerum”. Miały one pomóc w lepszym poznaniu podstaw metodyki bibliograficznej zaproponowanej przez Estreichera i jej docenieniu.

Bibliografia

- Estreicher, Karol (1927). Autobiografia wierszem. Z rękopisu wydał Ksawery Świerkowski. *Silva Rerum*, 10, 145–147.
- Estreicher, Stanisław (1927). Jak mój ojciec pracował nad „Bibliografią”. *Silva Rerum*, 10, 147–151.
- [Ettinger, Paweł] pe (1928). Jan Muszkowski. O stanowisko Karola Estreichera w dziejach badań literackich. Warszawa. Towarzystwo Bibliofilów Polskich, 1927; str. 28 i 4 nl. *Wiadomości Literackie*, 26, 3.
- Flach, Józef (1927). Ostatni „człowiek teatralny?”. *Ilustrowany Kurier Codzienny*, 326, 3.
- Grycz, Józef (1927). Karol Estreicher. W setną rocznicę urodzin. *Czas*, 277, 2.
- Grycz, Józef (1928). Setna rocznica urodzin Karola Estreichera. *Przegląd Współczesny*, 24, 322–326.
- [Grycz, Józef] J. Gr., A. Ś. (1928). Setna rocznica urodzin Karola Estreichera. *Przewodnik Bibliograficzny*, 1, 23–24.
- Gubrynowicz, Bronisław (1928). Muszkowski Jan. O stanowisko Karola Estreichera w dziejach badań literackich. Wydawnictwo Towarzystwa Bibliofilów Polskich. Warszawa 1927 s. 28 in. 8°. *Ruch Literacki*, 2, 55.
- J.S. (1927). Karol Estreicher 22.XI.1827–22.XI.1927 (w setną rocznicę urodzin wielkiego uczonego polskiego). *Hasło Łódzkie*, 73, 10.
- Kalicki, Tadeusz & Mikucka, Aniela (red.) (1936). *Bibliografia polska Karola Estreichera. Przewodnik dla pracowników naukowych i studujących*. Ze słowem wstępnym J. Muszkowskiego. Warszawa: Z zasilku Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.
- Konczyńska, Wanda ([post 1922]). *Biblioteka Jagiellońska. Przewodnik dla zwiędzających*. Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Konczyńska, Wanda (1923). *Zarys historii Biblioteki Jagiellońskiej z 40 rycinami w tekście i 3 planami*. Kraków: Księgarnia Jagiellońska.
- Korpała, Józef (1927). Bibliografia polska przed Karolem Estreicherem. *Silva Rerum*, 10, 151–155.
- Korpała, Józef (1969). *Dzieje bibliografii w Polsce*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Lam, Stanisław (1939). List – dokument (Karol Estreicher do K. Wilda). *Silva Rerum*, 5, 107–112.
- Lepalczyk, Irena (1974). *Pedagogika biblioteczna Heleny Radlińskiej*. Łódź; Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Lewenstam, Ludomil (1927). Karol Estreicher (w setną rocznicę urodzin). *Dzień Polski*, 294, 4.
- Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie*. (1937). T. 2, *Czasy Uniwersytetu Wileńskiego po rozbiorach (do roku 1841)*. Zebrał T. Turkowski. Wilno: Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie.
- Muszkowski, Jan (1918). *Katedra bibliografii w Szkole Głównej Warszawskiej: referat wygłoszony na posiedzeniu Związku Bibliotekarzy Polskich w dniu 17 lutego 1918 r.* Warszawa; Lwów: E. Wende i S-ka.

Setna rocznica urodzin...

- Muszkowski, Jan (1927a). Karol Estreicher (z powodu setnej rocznicy urodzin). *Kurier Warszawski*, 322, wyd. wieczorne, 4–5.
- Muszkowski, Jan (1927b). *O stanowisko Karola Estreichera w dziejach badań literackich*. Warszawa: Wydawnictwo Towarzystwa Bibliofilów Polskich.
- Muszkowski, Jan (1929). Konsekwencje „Bibliografii Polskiej” Karola Estreichera. *Sprawozdania z Posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Wydział I Językoznawstwa, Historii Literatury i Sztuki*, 22, 84–100.
- Muszkowski, Jan (1930). Karol Estreicher (1827–1908) et la „Bibliographie Polonaise”. W: *La Pologne au VI-e Congrès International des Sciences Historiques, Oslo 1928* (s. 197–199). Varsovie; Lwów: Société Polonaise d’Histoire.
- Pomarański, Stefan (1927a). Karol Estreicher (1827–1908). *Głos Prawdy. Organ Radykalizmu Polskiego. Tygodnik*, 222, 740–743.
- Pomarański, Stefan (1927b). Karol Estreicher (1827–1908). [Cz.] 1. *Gazeta Lwowska*, 277, 3.
- Pomarański, Stefan (1927c). Karol Estreicher (1827–1908). [Cz.] 2. *Gazeta Lwowska*, 278, 3.
- Pomarański, Stefan (1927d). Karol Estreicher (1827–1908). [Cz.] 3. *Gazeta Lwowska*, 279, 3–4.
- Program uroczystości obchodu setnej rocznicy urodzin Karola Estreichera zorganizowanej przez Koło Warszawskie Związku Bibliotekarzy Polskich w dniu 26 listopada 1927 r. o godz. 20-ej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie* ([1927]). [Warszawa]: Drukarnia Wł. Łazarskiego.
- Ptaszycki, Stanisław (1921). *Encyklopedia nauk pomocniczych historii i literatury polskiej*. Lublin: Nakładem Uniwersytetu Lubelskiego.
- Ptaszycki, Stanisław (1927). W setną rocznicę urodzin ś. p. Karola Estreichera. Kilka wspomnień przygodnych. *Epoka*, 336, 4–5.
- Rulikowski, Mieczysław (1916). *Zakres i zadania księgoznawstwa. Wykład wstępny wygłoszony d. 4. X. 1916. na Wydziale Humanistycznym Wyższych Kursów Naukowych w Warszawie*. Warszawa; Lwów: E. Wende i S-ka.
- Rygiel, Stefan (1928). *Estreicher a Wilno*. Wilno: Wileńskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Setna rocznica urodzin Karola Estreichera (1928). *Przegląd Biblioteczny*, 1, 86.
- Sterzyński, Tadeusz (1927). Karol Estreicher 22.XI.1827–22.XI.1927. *Głos Prawdy. Organ Radykalizmu Polskiego. Tygodnik*, 224, 770–771.
- Świerkowski, Ksawery (1927a). Drukowana dedykacja do „Bibliografii polskiej” Karola Estreichera. *Silva Rerum*, 10, 157.
- Świerkowski, Ksawery (1927b). Karol Estreicher. *Tęcza*, 3, 3–4.
- Świerkowski, Ksawery (1927c). Karol Estreicher. W setną rocznicę urodzin. *Ruch Literacki*, 9, 269–271.
- Świerkowski, Ksawery (1927d). Karol Estreicher a cenzura rosyjska. *Silva Rerum*, 10, 156–157.
- Świerkowski, Ksawery (1927e). Kłopoty z pisownią nazwiska Karola Estreichera. *Silva Rerum*, 10, 157–158.
- Świerkowski, Ksawery (1928a). *Karol Estreicher. Bibliografia prac jego i literatury o nim*. Warszawa: Nakładem Koła Warszawskiego Związku Bibliotekarzy Polskich.
- [Świerkowski, Ksawery] K.Ś. (1928b). Karola Estreichera Memorial w obronie katedry bibliografii. *Przegląd Biblioteczny*, 1, 49–52.

Agnieszka Gołda

- [Tomanek, Ludwik] L.T. (1927). Patron polskich bibliotekarzy. Setna rocznica urodzin ojca bibliografii polskiej Karola Estreichera. *Ilustrowany Kurier Codzienny*, 321, 2.
- Vrtel-Wierczyński, Stefan (1923). *Bibliografia. Jej istota, przedmiot i początki*. Lwów: nakładem Towarzystwa Naukowego.
- [Vrtel-]Wierczyński, Stefan (1927a). Największy bibliograf polski (w setną rocznicę urodzin Karola Estreichera). *Kurier Poznański*, 552, wyd. wieczorne, 8.
- Vrtel-Wierczyński, Stefan (1927b). Karol Estreicher. Największy biograf [sic!] polski w setną rocznicę urodzin. *Słowo Polskie*, 347, 3.
- Vrtel-Wierczyński, Stefan (1928). Świerkowski K.: Karol Estreicher. Bibliografia prac jego i literatury o nim. [Warszawa], Nakładem Koła Warszawskiego Związku Bibliotekarzy Polskich 1928. 8°. Str. XX, 16. (Wydawnictwa Koła Warszawskiego Związku Bibliotekarzy Polskich, Nr. 1). *Przegląd Biblioteczny*, 3, 214–215.
- W.D. (1928). Warszawskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich. *Przegląd Biblioteczny*, 1, 87.

The 100th birth anniversary of Karol Estreicher in Polish publications in the years 1927–1928

ABSTRACT: The article presents the outline of the 100th birth anniversary celebrations of Karol Estreicher in the year 1927. Scientific and popular texts by Polish bibliologists, publicists and journalists published in the journals in the years 1927–1928 were analyzed. Particular attention was drawn to rare book publications by Jan Muszkowski and Ksawery Świerkowski, who were the researchers of bibliographer's legacy. The vast majority of texts aimed to popularize the figure of K. Estreicher, scientific papers revealing facts about bibliographer's life and his achievements were published occasionally.

KEYWORDS: Estreicher Karol, bibliography, the interwar period, history of bibliography, jubilee